

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی

بررسی و نقد توصیفی مقالات ادبی نشریات فارسی دهه ۷۰

نگارش: محمد حاجی رحیمی

استاد راهنما: دکتر غلامرضا مستعلی پارسا

استاد مشاور: دکتر محمود بشیری

استاد داور: دکتر رضا مصطفوی سبزواری

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات فارسی

تیرماه ۱۳۸۹ خورشیدی

فرم گردآوری اطلاعات پایان‌نامه‌ها
کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان: بررسی و نقد توصیفی مقالات ادبی نشریات فارسی دهه ۷۰		
نویسنده / محقق: محمد حاجی رحیمی		
مترجم: -		
استاد راه‌نما: دکتر غلامرضا مستعلی پارسا	استاد مشاور: دکتر محمود بشیری	استاد داور: دکتر رضا مصطفوی
کتابنامه: ندارد		واژه‌نامه: ندارد
نوع پایان‌نامه: کاربردی		
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد		سال تحصیلی: ۸۹ - ۸۸
محل تحصیل: تهران	نام دانشکده: ادبیات و زبان‌های خارجی	نام دانشگاه: علامه طباطبائی
تعداد صفحات: ۲۶۱		گروه آموزشی: زبان و ادبیات فارسی
کلیدواژه‌ها به زبان فارسی: مقاله‌های ادبی - نقد توصیفی - نشریات دانشگاهی - نشریات غیردانشگاهی		
کلیدواژه‌ها به زبان انگلیسی: Literary article – Descriptive criticism – Collegiate magazine – Uncollegiate magazine		

چکیده

الف- موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف): شناخت محتوا و مرتبه هر کدام از مجلات دانشگاهی و غیر دانشگاهی در دستور کار قرار داشت تا از این طریق خروجی‌های هر کدام مورد نقادی قرار گیرد. بدین ترتیب که کدام مجله بیشتر به ادبیات سنتی پرداخته و کدام مجله بیشتر به ادبیات معاصر؛ آیا مسائل امروز ادبیات از جمله مسئله فمینیسم، ادبیات کودک، مسائل روان‌شناسی و ... در کدام-یک از مجلات دانشگاهی یا غیردانشگاهی به آن‌ها پرداخته شده است. و در گام بعدی، استواری متون هر یک از مقاله‌ها با دقت بررسی شد تا شناخته شود که قدرت قلم و پشتوانه علمی مجلات دانشگاهی بیشتر است یا مجلات غیردانشگاهی.

ب- مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چهارچوب نظری و پرسش‌ها و فرضیه‌ها: مجلات «علمی- پژوهشی» و «علمی- ترویجی» دانشگاهی دانشگاه‌های تهران- تبریز- مشهد- تربیت معلم- اصفهان

نشریات غیردانشگاهی گردون- کلک- کارنامه- کتاب پاژ- چیستا

پ- روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه‌گیری و روش‌های نمونه‌گیری، ابزار اندازه‌گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها: کتابخانه‌ای- در این پایان‌نامه ابتدا، خلاصه‌ای از متن هر مقاله بدون هیچ‌گونه تغییری حتا در فاصله- گذاری بین کلمات و واژه‌ها می‌آید، و پس از نقد مقاله، به ساختار و مسائل نگارشی و ویرایشی آن پرداخته می‌شود.

ت- یافته‌های تحقیق:

از آن جایی که این پایان‌نامه به مثابه «فرهنگ مقالات ادبی» است، ارائه یافته‌های آن امکان‌پذیر نیست.

ث- نتیجه‌گیری و پیشنهادات:

با ادامه مسیر این تحقیق در مجلات دانشگاهی و غیردانشگاهی دهه‌های دیگر می‌توان به نتایج جدید و قطعی‌تری دست یافت.

به

پدر، مادر

و

همسر

مقدمه:

در جهانِ امروز تحقیق و پژوهش از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. به جرئت می‌توان گفت که همهٔ پیشرفت‌های علمی، فرهنگی، فنی، تکنولوژی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و ... برپایهٔ تحقیق و پژوهش استوار بوده است و بدون وجود راه‌های پژوهشی مشخص‌شده و سیستماتیک هیچ یک از این پیشرفت‌ها میسر نمی‌شد.

اما حوزهٔ فرهنگی که شاید در کشور ما و در اذهان عموم مردم ارتباط چندانی با پیشرفت - در معنای عام آن - نداشته باشد، قطعاً اساس پیشرفت یک جامعه را آماده می‌کند. برنامه‌ریزی‌های فرهنگی بدون شناخت و آگاهی از نیازهای فرهنگی که در مقالات و پژوهش‌های محققان علوم انسانی چهره می‌نمایند، امکان‌پذیر نیست و اگر هم تا به امروز برنامه‌ی بدون این پشتوانهٔ لازم و ضروری داشته‌ایم، کج‌دار و مریز بوده و برای خالی نبودن عریضه صورت گرفته است.

یکی از بنیادی‌ترین بخش‌های علوم انسانی، ادبیات است که می‌توان از آن به محل تقاطع علوم انسانی یاد کرد. ادبیات جلوه‌گاه اندیشه‌های سیاسی، جامعه‌شناسانه، روان‌شناسانه، مسائل و پایه‌های حقوقی و انواع و اقسام هنرهاست. در ادبیات است که می‌توان قدرت تجسمی مجسمه، رنگ نقاشی، تصویرگری سینما و روح والای موسیقی را یافت. حال با این اوصاف، توجه کافی نداشتن به این عرصهٔ مهم چه زیان‌هایی در پی می‌تواند داشته باشد؟

مجلات و نشریات دانشگاهی و غیر دانشگاهی که این هدف والای ادبیات را درک کرده‌اند، بنابه وسعت نگرش صاحبان آن‌ها دست به انتشار مقاله‌هایی می‌زنند که می‌تواند مطمح نظر قرار گیرد و توجه قشرهای خاصی را به خود معطوف کند، زیرا چنان‌که گفته شد، ادبیات چندراهه علوم انسانی و هنرهای گوناگون است و هر یک از این شاخه‌ها می‌تواند طرفداری در ادبیات داشته باشد. حال باید دید که با این وسعت و گستره بالقوه مخاطبان تا چه حد در ایران به چاپ و انتشار مقالات اصیل همت گمارده‌اند و تا چه حد برای رفع تکلیف و یا شاید کسب درآمد به سیاه کردن کاغذ به جای عرضه مقالات فرهنگی اقدام کرده‌اند. نگارنده در نوشته حاضر، به بررسی و نقد توصیفی این مقالات چه در حوزه مقاله‌های دانشگاهی و چه در حوزه مقاله‌های غیر دانشگاهی پرداخته است و درصد خلوص هر یک از این مقالات را در حدّ وّسع نمایانده است تا خوانندگان و به‌ویژه دانشجویان محترم ابتدا با انواع نگارش مقاله‌های تألیفی، پژوهشی، تحقیقی، زندگی‌نامه‌یی و ... آشنا شوند و بدانند که در هریک از این دو عرصه، بیشتر چه نوع مقالاتی به چاپ رسیده، و در کل مشخص شود که نوع نگرش جامعه علمی و دانشگاهی ما به ادبیات چگونه است و هم‌چنین در سوی دیگر، نوع نگاه جامعه غیر دانشگاهی اما معتقد و متعهد به ادبیات چگونه.

تا آن‌جا که وقت اجازه می‌داد حدود ۸۰ مقاله که ۵۰ مقاله آن از مجله‌های معتبر غیر دانشگاهی و ۳۰ مقاله آن از مجله‌های علمی - پژوهشی و یا علمی - ترویجی دانشگاهی به صورت تصادفی انتخاب شد تا نتیجه‌یی که از آن‌ها به دست می‌آید اصیل و به دور از هر گونه سوگیری و نوع نگاه خاص باشد.

آن‌چه نگارنده طی تحقیق خود به دست آورد، این است که اصالت و پختگی مقاله‌های دانشگاهی به مراتب بالاتر از مقاله‌های نویسندگان غیر دانشگاهی است و از لحاظ رتبه‌بندی علمی قطعاً مرتبه بالاتری را نسبت به مجلات غیر دانشگاهی به خود اختصاص می‌دهد.

اما اشکال کار این‌جا رخ می‌نمایند که مجلات غیر دانشگاهی با داشتن این ضعف (قوی نبودن پشتوانه علمی نویسندگان و در نتیجه، بعضاً، ضعف محتوای مقاله) بیشتر به مقوله‌های ادبیات معاصر توجه نشان

می‌دهند و لنگان لنگان این بار سنگین را بر دوش می‌کشند. این‌جاست که ضرورت یاری‌آهالی دانشگاه نمایان می‌شود. و این محقق نمی‌شود مگر با گنجاندن دروسی که به این احتیاجات پاسخ دهد و افرادی قوی بنیه و با دیدی به‌روز و متناسب با نیازهای امروزی جامعه را به بدنه برنامه‌ریزان فرهنگی تزریق کند.

در پایان و پیش از ورود به متن اصلی کار، ضروری است تا دربارهٔ محور اصلی در عنوان پایان‌نامه توضیحی مختصر ارائه کنم. «نقد توصیفی» نوع خاصی از نقد نیست که بتوانیم در کتب نقد دنبال آن بگردیم، بلکه، برساخته از دو امر به ظاهر جدای از هم است که یکی «نقد» و دیگری «توصیف» نام دارد. اگرچه توصیف چیزی نقد بر نمی‌تابد، با داشتن الگوی اصیل در امر مقاله‌نویسی، می‌توان به ضعف برخی از مقاله‌ها و هم‌چنین، نقاط قوت برخی دیگر، هنگام توصیف آن‌ها اشاره کرد.

روش کار:

از آنجایی که موضوع پایان‌نامه، موضوعی جدید در زمینه پایان‌نامه‌های دانشگاهی بود، نگارنده نمی‌توانست از روش کارهای مشابه سایر دانشجویان بهره‌برد، بنابراین، پس از تحقیق در مورد موضوع و به دست آوردن اهداف و سؤال‌هایی که می‌بایست طی پایان‌نامه به آن‌ها به صورت ضمنی پاسخ داده شود، و روشن شدن زمینه و عرصه کار، روشی را برای انجام این پایان‌نامه در نظر گرفت که پس از رایزنی‌های پیاپی با استادان راهنما و مشاور، در دستور اصلی کار قرار گرفت.

نگارنده پس از مراجعه به کتابخانه‌های متعدد و مطالعه منابع آن‌ها، به صورت برنامه‌ریزی شده از هر نشریه غیر دانشگاهی ده مقاله و از هر مجله دانشگاهی شش مقاله - تا آنجایی که منابع کتابخانه‌ها اجازه می‌داد- به صورت تصادفی از هر شماره یک مقاله را انتخاب کرد که پس از مطالعه دقیق و جزءبه‌جزء و موشکافانه آن‌ها، ابتدا، چکیده‌یی از رئوس کار مقاله و نکاتی که محققان آن‌ها بدان‌ها دست یافته بودند، ارائه و پس از آن، کاستی‌ها و احیاناً نقاط قوتشان را ذکر کرد. پس از این کار، خود مقاله از جهت ظاهر، پابندی به ساختار مقاله‌های پژوهشی، استفاده از منابع معتبر و ارائه اطلاعات صحیح و ... بررسی، و برای آشنایی خوانندگان با منابع مورد استفاده محققان، تعدادی از مهم‌ترین آن‌ها ارائه شد. و در مرحله آخر، خلاصه‌یی از متن مقاله به دست داده شده است تا اگر در چکیده مقاله نکته‌یی از قلم افتاده در این بخش ذکر شود؛ دیگر این‌که، خواننده با نوع نگارش مقاله آشنا شود. از دیگر اهداف برای ذکر خلاصه مقاله در پایان، آشنایی با نوع نگارش مقالات دانشگاهی و غیر دانشگاهی سال‌های دهه هفتاد و نگاه ویرایشی و نگارشی سردبیران آن‌ها به مقاله بود. بنابراین، تا جایی که دقت دستنویس و بعد تایپ اجازه می‌داد، حتی فاصله‌ها و نیم فاصله‌ها به منظور حفظ چهره اصیل مقاله و نوع نگاه سردبیر آن به مسئله ویرایش، رعایت شده است.

گفتنی است که ارائه چکیده در بخش «بررسی و نقد توصیفی» منوط به این امر است که ضرورت آن احساس شود. در مقاله‌هایی که متنشان به صورت مستقیم و آشکارا جان‌مایه کلام را شماره‌گذاری شده

بیان می‌کردند، ذکر چکیده آن‌ها غیر ضروری شناخته شد، اما به منظور تعهد به امر ارائه نکات یافته‌شده توسط محققان مقالات، این موارد نیز در بخش خلاصه توصیفی مقالات ذکر می‌شوند. از سوی دیگر، در مورد مقالاتی که متنی دشوار و پراکنده داشتند و ارائه مواد مهم آن‌ها تنها در بخش «خلاصه مقاله» امکان‌پذیر نبود، در ابتدای بررسی هر مقاله، چکیده آن‌ها ذکر شده است.

با وجود این‌که در ابتدای برخی از مقالات دانشگاهی بخشی با عنوان «چکیده» وجود داشت، نگارنده به روال مقالاتی که این بخش را نداشتند، از متن، چکیده آن‌ها را اخذ کرد، زیرا در این صورت هم اصالت کار حفظ می‌شد و هم از ذکر چکیده‌هایی که نویسندگان آن‌ها در آن‌ها مرتکب غلو و اغراق شده بودند جلوگیری می‌شد.

در جریان نقد مقالات، دو موضوع اساسی پایه کار قرار داده شد که آن دو ستون‌های هر مقاله شناخته می‌شود که بدون آن‌ها آن مقاله نمی‌تواند در ردیف مقالات درجه‌دار یا با کیفیت بالا قرار گیرد. یکی، متن و شیوه نگارش و ویرایش آن است و دیگری، رابطه عنوان مقاله با متن آن است که یا محقق به خوبی از عهده آن برآمده است یا خیر.

در زیر ذکر دو نکته ضروری است:

۱- در بخش بررسی مقالات به رعایت ساختار علمی - پژوهشی از سوی محققان آن‌ها اشاره شده است.

در این جا لازم می‌دانم ساختار این نوع از مقاله‌ها را بیان کنم:

چکیده - کلیدواژه - مقدمه (احیاناً) - متن مقاله - نتیجه گیری - پانویس (احیاناً) - منابع

۲- اگر در بخش خلاصه مقالات اشتباهی چه از نظر ویرایشی و چه از نظر محتوایی به چشم می‌خورد

مربوط به خود مقالات است و بر عهده نگارنده پایان‌نامه نیست.

مجلات غیر دانشگاهی

- ۱..... نگاهی به مجله کارنامه
- ۲..... ۱- نوع و فرد در ادبیات و منطق
- ۵..... ۲- داستان پسامدرن
- ۹..... ۳- بورخس و روایت داستانی
- ۱۲..... ۴- شعر و داستان پسامدرن
- ۱۶..... ۵- وضعیت شعر در ایران بعد از انقلاب ۱۳۵۷
- ۲۰..... ۶- هنر داستان‌نویسی
- ۲۳..... ۷- پدرکشی و آینه‌های مؤلف
- ۲۶..... ۸- مقدمه‌ای بر شعر آینده فارسی
- ۲۹..... نگاهی به مجله چیستا
- ۳۰..... ۹- زن و مرد در آینه داستانهای نظامی گنجه‌ای
- ۳۳..... ۱۰- چهره ابلیس در آثار عطار
- ۳۵..... ۱۱- ناظم حکمت
- ۳۸..... ۱۲- گفتاری کوتاه درباره آیین میترا
- ۴۱..... ۱۳- فروغ از دیدگاه روانشناسی
- ۴۴..... ۱۴- در شناخت اسطوره، حماسه و قصه
- ۴۷..... ۱۵- طنز سلاحی خشن

- ۱۶- شباهت فکری هدایت و فروغ ۵۰
- ۱۷- پروین بانوی جاودانه شعر و ادب ۵۳
- ۱۸- ابوالقاسم لاهوتی سخن سرا و مترجم ۵۵
- نگاهی به مجله کتاب پاژ ۵۸
- ۱۹- رد پای فرهنگ عامه در ذهنیت شعری اخوان ۵۹
- ۲۰- نکته‌هایی در سبک شناسی ۶۱
- ۲۱- نیما و نظامی ۶۳
- ۲۲- کلیدر، رمانی حماسی ۶۶
- ۲۳- فرهنگ قصه‌نویسان ایرانی ۷۰
- ۲۴- مفهوم گل نرگس در شعر فارسی ۷۲
- ۲۵- مناظره‌های شمشیر و قلم در ادب فارسی ۷۵
- ۲۶- بررسی روان شناختی سه قطره خون ۷۸
- ۲۷- نگاهی به موقعیت زن در ساده‌ترین حکایت صادق هدایت ۸۱
- نگاهی به مجله کلک ۸۴
- ۲۸- بهار و سیاست ۸۵
- ۲۹- میلان کوندرا و تجدد ۸۷
- ۳۰- تأملی درباره معنای غیرت ۹۰
- ۳۱- در جستجوی زمان از دست رفته ۹۲
- ۳۲- تغاتر حماسی برشت و حماسه شاهنامه ۹۵
- ۳۳- سپهری و کافکا ۹۸

- ۳۴- تراژدی چشم اسفندیار ۱۰۰
- ۳۵- حافظ شیراز و رسم کاسه گرفتن و کاسه زدن ۱۰۳
- ۳۶- غزل شمس الدین صاحب‌دیوان جوینی و غزل شمس الدین حافظ شیرازی ۱۰۶
- ۳۷- ادبیات علمی - تخیلی ۱۰۸
- ۳۸- شرحی بر ساختار تنها شعر متشکل مجموعه «تولد دی‌دیگر» ۱۱۱
- ۳۹- در معنی سبک ۱۱۴
- نگاهی به مجله گردون ۱۱۶
- ۴۰- تاریخچه فوتوریسم ۱۱۷
- ۴۱- وجود عشق، درونمایه رمان مدرن ۱۲۰
- ۴۲- نقد فرم‌گرا، کشف خلاق منتقد ۱۲۳
- ۴۳- نام نیک رمان ۱۲۶
- ۴۴- سیری در پاورقی نویسی ایران ۱۲۸
- ۴۵- مختصری از فلسفه هنر ارنست کاسیرر ۱۳۱
- ۴۶- تعهد هنر مرگ هنر است؟ ۱۳۴
- ۴۷- الفبای شالوده زدایی دریدا ۱۳۷
- ۴۸- ناانیل هائورن، نویسنده داغ ننگ ۱۴۰
- ۴۹- جک لندن مرد خوشحالی نبود ۱۴۳
- ۵۰- سینکлер لوئیس نویسنده بیت، خبرنگار و رمان‌نویس ۱۴۶

- ۵۱- هفت پیکر ۱۴۹
- ۵۲- ملاحظاتی پیرامون مفهوم غم در مثنوی ۱۵۳
- ۵۳- نقد ادبی در قرن ششم هجری ۱۵۶
- ۵۴- پسوندهای پربسامد در غزلیات شمس ۱۵۹
- ۵۵- پرتوی از هنر و خلاقیت خاقانی ۱۶۲
- ۵۶- تحلیل مفهوم «حادثه ادبی» در فرانسه ۱۶۵
- ۵۷- تحلیل نظر سگاکي در باب استعاره مصرّحه ۱۶۸
- ۵۸- مروری بر سیر غزل در جهان اسلام ۱۷۱
- ۵۹- شعر و شاعری از دیدگاه قرآن ۱۷۵
- ۶۰- تأثیر قابوسنامه در اشعار «گوته» ۱۷۹
- ۶۱- تأویل از دیدگاه مثنوی ۱۸۲
- ۶۲- جهان‌بینی عرفانی در حدیقه ۱۸۶
- ۶۳- خرابات و جلوه‌های آن در ادب فارسی ۱۸۹
- ۶۴- ادبیات قهوه‌خانه‌ای در اصفهان عصر صفوی ۱۹۲
- ۶۵- اصل بودایی یکی از تمثیل‌های مثنوی ۱۹۵
- ۶۶- درنگی دیگر و نگاهی به معنی بیتي دشوار از حافظ ۱۹۸
- ۶۷- نگاهی به غزلیات مولانا ۲۰۲
- ۶۸- اشاره‌ای توضیحی به دو تمثیل در مقدمه تاریخ جهانگشا ۲۰۶
- ۶۹- روانشناسی در مثنوی ۲۰۸

- ۷۰- باد در دیوان حافظ ۲۱۲
- ۷۱- پیامهای تربیتی و رفتاری در اشعار ابن یمین ۲۱۵
- ۷۲- مجاز و حقیقت - معنی و کاربرد این دو لفظ در ادبیات، در قرون اخیر ۲۱۸
- ۷۳- نکاتی درباره سبک کتاب بهارستان جامی ۲۲۲
- ۷۴- نقدی بر آراء مغرضانه برخی از ناقدان، پیرامون
شخصیت ادبی سرایندگان متعهد شیعی و اشعار آنان ۲۲۵
- ۷۵- ابوسعید ابوالخیر از نگاه عطار ۲۲۸
- ۷۶- چند یادداشت بر چهارمقاله عروضی ۲۳۲
- ۷۷- بیر، ابیر، اسیر و ابیر ۲۳۶
- ۷۸- گوشه‌ای از تأثیر داستان پیامبران در شعر خاقانی ۲۳۹
- ۷۹- راوی و روایت مرگ جهان پهلوان در شاهنامه ۲۴۲
- ۸۰- اسطوره و شعر حافظ ۲۴۶

جدول‌ها

- جدول شماره ۱ ۲۵۱
- جدول شماره ۲ ۲۵۲
- جدول شماره ۳ ۲۵۵
- جدول شماره ۴ ۲۵۵
- جدول شماره ۵ ۲۵۶
- جدول شماره ۶ ۲۵۶

جدول شماره ۷ ۲۵۷

جدول شماره ۸ ۲۵۸

جدول شماره ۹ ۲۶۰

نگاهی به مجله کارنامه:

کارنامه، ماهنامه‌ی فرهنگی، اجتماعی و ادبی بود که از دی‌ماه ۱۳۷۷ به سردبیری هوشنگ گلشیری و ایجاد شد. گلشیری خود در بیان دلیل تأسیس این مجله می‌گوید:

«... و قرار گذاشته‌ایم که: عرصه‌ی ما تنها مقولات فرهنگی باشد و بس و از این میان بیشتر به داستان و شعر خواهیم پرداخت، با این همه به نمایش و نمایش‌نامه، سینما و فیلمنامه، نقاشی و نقاشان گوشه‌چشمی خواهیم داشت، البته از نظر تخصص خودمان - شعر و داستان - پس بیشتر به رابطه‌ی ادبیات با سینما نظر خواهیم داشت که در عرصه‌ی سینما نشریات تخصصی‌تر بسیارند.

در اکثر شماره‌های این مجله این بخش‌ها به چشم می‌خورد: جمع‌خوانی - مقالات - داستان - داستان دیگران - کارگاه شعر - نقد - رو در رو - نمایشنامه

گفتنی است که تمام مقالات انتخاب‌شده از این نشریه، از بخش «مقالات» آن آورده شده‌اند.

در ضمن، از تاریخ مهرماه ۱۳۷۹ به دلیل مرگ گلشیری این مجله زیر نظر شورای سردبیری به چاپ می‌رسد.

کوتاه درباره‌ی سردبیر:

هوشنگ گلشیری در سال ۱۳۱۶ در اصفهان به دنیا آمد و در تاریخ ۱۶ خرداد ۱۳۷۹ در بیمارستان ایران‌مهر تهران از دنیا رفت. وی را بعد از صادق هدایت تأثیرگذارترین داستان‌نویس ایرانی دانسته‌اند. او با نگارش رمان کوتاه «شازده احتجاب» در اواخر دهه‌ی ۴۰ به شهرت فراوانی رسید. این کتاب را یکی از قوی‌ترین داستان‌های ایرانی خوانده‌اند. وی از بنیان‌گذاران حلقه‌ی ادبی جنگ اصفهان نیز بود.

نوع و فرد در ادبیات و منطق (از افلاطون تا بکت) - ضیاء موحد

خلاصه مقاله:

در غزل‌های سعدی و حافظ و به طور کلی در شعر قدیم ایران تمام معشوقان و شاهدان ... ظاهر و باطن یکسانی دارند... این افراد ویژگی‌های افراد دنیای واقعی را ندارند، ویژگی‌هایی که آنها را از هم متمایز کند. ... هر کلی یا سرنوع مجموعه‌ای است از مفهوم‌ها و صفت‌ها که، بر خلاف شیء و فرد واقعی، نه ویژگی‌های فیزیکی معینی دارد و نه زمان و مکان تاریخی مشخصی. ... در واقع در بسیاری از آثار کلاسیک چهره‌هایی را می‌یابیم که به اصطلاح ای. ام. فارستر، شخصیت‌های مدور یا چندبعدی‌اند...

در ادبیات امروز کشورهای که هنوز مفهوم فردیت (...) به درستی شناخته نشده و بحث ژرف هویت فردی (...) که نخستین بار جان لاک (۱۷۰۴-۱۶۳۲) در قرن هفدهم مطرح کرد، هنوز به حوزه بحث‌های فلسفی آنها راه نیافته است، به فرد نوعی فراوان برمی‌خوریم. ... به عقیده لاک کلی‌ها شباهت‌های ظاهری شیء‌ها را نشان می‌دهند نه ذات حقیقی آنها را. ... گوتلوب فرگه، دانشمند آلمانی، ... نشان داد که در هر جمله دو بخش اساسی وجود دارد؛ بخشی که دلالت بر شیء می‌کند و بخشی که دلالت بر مفهوم و نسبت. ... هستان شناسی فرگه بازتاب پرداختن به شیء و شناختن اهمیت بنیادی آن در ساختار جهان بود. ... در ادبیات اروپا، به عقیده یان وات (...)، دفو نخستین داستان‌نویسی است که برای فرد، اسم خاص به کار برده است. ... [در مرحله گذار از فرد به فرافرد]: شناختن شیء آسان نیست و این همان چیزی است که آن را از نوع متمایز می‌کند. نوع، ماهیت معین و تعریف شده‌ای دارد. آنچه ناگشودنی و معمایی است شیء و فرد حقیقی است. ... ساده‌اندیشی رئالیست‌های نخستین در این بود که زبان ادبیات را ارجاعی (...) می‌دانستند و گمان می‌بردند با نامیدن و توصیف می‌توانند به حقیقت شیء پی ببرند. ...

- در این مقاله، محقق می‌کوشد تا جریان رسیدن از نوع به فرد و حتی گذار از فرد را در ادبیات و فلسفه جهان به روشنی بیان کند و به‌گونه‌ی ضمنی، این مطلب را برساند که در جامعه‌ی چون ایران که هنوز به مفهوم فردیت چندان توجه نمی‌شود نه تنها از فرد گذار نکرده‌ایم، بلکه، هنوز ویژگی شخصیت‌های داستانی و شعری ما همان ویژگی‌های نوعی و کلی و ... است.

وی ابتدا از کارکرد نوع در ادبیات سنتی ایران مثال می‌آورد و سپس، بنابه ریشه‌شناسی و توضیح و توجیه نوع نگاه مردمان قدیم‌تر، نظریهٔ مُثُل افلاطون و برتری نوع بر فرد را در بحثی جداگانه مطرح می‌کند. و بحث را در ادبیات و فلسفهٔ جهان دنبال می‌کند، تا جایی که فیلسوفان و نویسندگان به مفهوم فرد و فردیت در رنسانس توجه کردند و این‌جا بود که فرد بر نوع پیشی گرفت. کار به این‌جا نیز ختم نمی‌شود؛ وی توضیح می‌دهد که در دنیای معاصر، با پیش‌کشیدن بحث تجربه‌ناپذیر بودن دنیا و این‌که «شناختن شیء آسان نیست و این همان چیزی است که آن را از نوع متمایز می‌کند. آن‌چه ناگشودنی است شیء و فرد حقیقی است» از فرد می‌گذرد و از شخصیت‌های نمایشنامه‌های «پینتر» و «بکت» مثال می‌آورد که از ویژگی‌های فردی در آن‌ها خبری نیست.

- متن مقاله ساختاری مستحکم و - بنابه جریان شناسی آن- پی‌گیر دارد، اما اشکال کار آن تنها در عنوان‌های فرعی آن است که می‌توان از آن به عنوان اشکال نگارشی یاد کرد. سیر عنوان‌های فرعی باید مانند سیر متن مقاله پیش برود که این‌طور نمی‌شود و محقق برای گذار از فرد به فرافرد عنوانی نمی‌دهد.

- اشکال نگارشی و ویرایشی خاصی در این مقاله دیده نشد و برخلاف مقاله‌های مربوط به نقد که در مجلات غیر دانشگاهی چاپ می‌شوند، متنی ساده و روان دارد. در ضمن، گفتنی است که در این مقاله به درستی فاصله‌ها و نیم فاصله‌ها رعایت شده‌اند.

- مقاله عنوان‌های فرعی ذیل را داراست:

افلاطون، معمار جهان مُثُل - فلسفه و منطق و ادبیات جدید - گوتلوب فرگه در باب شیء و مفهوم

- محقق در نگارش مقاله از هفت منبع استفاده کرده است که چهار منبع آن انگلیسی است. در زیر به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱- ادوارد براون، تاریخ ادبیات ایران از فردوسی تا سعدی، ترجمه فتح الله مجتبابی، انتشارات مروارید، تهران

۲- شاهنامه، ژول مول، انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۶۹

۳- The Rise of the Novel. Penguin Book. England. ۱۹۶۶

- محقق به خوبی توانسته است از عهده عنوان اصلی برآید و در هفت صفحه نمایی از این گذار چند صد ساله در ادبیات و فلسفه را به دست دهد.

- مقاله در هفت صفحه در مجله **کارنامه** به چاپ رسیده است.